

Четири цели за четири години или: правителството в такт четири четвърти за съдебната реформа

Още в рамките на първите 100 дни от своето управление, новото правителство разработи програма разкриваща визията му за управление на страната и основните приоритети, върху които ще бъдат концентрирани усилията по време на мандата. Програмата беше официално представена в началото на месец ноември под заглавие „Програма за европейско развитие на България 2009 – 2013“.

В голяма степен тази програма се припокрива с документа, който партия ГЕРБ представи по време на предизборната си кампания. Тя обхваща всички сектори на икономика, образование, управление и правораздаване. Разделена на приоритети, тя отразява стремежът на новото правителство за осъществяването на сериозни и устойчиви реформи във всички сфери на политическия и обществен живот. Както е разписано и в нейното въведение: *„Програмата на правителството развива и конкретизира предизборната политическа програма на ГЕРБ и заявената пред Народното събрание програмна декларация. Тя е заявка за твърдата решимост на българското правителство да модернизира България и да я изведе на нов етап в развитието, много по-близък до стандартите в Европейския съюз. Правителствената програма дава ясна перспектива на управлението за реализиране на поетите пред гражданите ангажименти“*¹.

Естествено, по-голямата част от същността на документа е концентрирана върху приоритети свързани с укрепване на селското стопанство, цялостното стабилизиране на финансовата и икономическа обстановка в страната и повишаване на процента на използване на средствата по различните европейски програми. Този акцент е разбираем имайки предвид, че новото управление започва своята работа в условията на световна икономическа криза, свиване на пазарите и ограничаване на инвестициите.

---

¹ Вж. <http://www.mlsp.government.bg/bg/03.11.2009FINAL-ednostranen%20pechat1.pdf>

Целта на настоящето изложение е да направи анализ на Приоритет III – Реформиране и подобряване на работата на съдебната система за възстановяване справедливостта в обществото. По-долу ще бъдат разгледани отделните цели характеризиращи този приоритет, както и конкретните мерки предвидени за реализацията на целите.

Още в началото на анализа трябва да се отбележи, че прави впечатление един факт: Програмата въвежда своеобразно разделение между съдебната система и правовия ред в страната, като последният е уреден в Приоритет II озаглавен Гарантиране на правовия ред в страната, борба с престъпността и ограничаване на корупцията.

Разглеждан в широк контекст, правовият ред в една страна се свързва не само със създаването на адекватна законова рамка за изработване на качествени нормативни актове, базирани на реална оценка на нуждите и на създадените обществени отношения и с използването на добрите антикорупционни практики. Правовият ред се отнася директно и до повишаване ефективността, прозрачността и публичността в работата на съдебната система за постигане на ултимативната цел на всяко демократично общество – утвърждаване върховенството на закона. Може да се предполага, че авторите на Програмата са направили това отделяне, тъй като са искали да разделят мерките за реформа в изпълнителната власт от тези за реформа в съдебната власт. С оглед нуждите на тази програма, това би могло да се възприеме като удачен подход, но по-подходящо би било гарантирането на правовия ред се обвърже директно и с подобряване работата на съдебната система, за да се постигне и другата важна цел - повишаване на доверието в системата.

В уводната част на Приоритет III амбициозно е направена изричната уговорка, че “подобряване на работата на съдебната система е сред ключовите приоритети” на правителството. Въпреки това, както по отношение на цели, така и по отношение на конкретни мерки, Приоритет III заема най-малко място в целия документ. Амбицията е отстъпила място пред реалните възможности за промяна. Заложени са 4 основни цели:

- осигуряване на бързина, качество и прозрачност на правораздаването;
- осигуряване на равен достъп до правосъдие и достигане на европейските стандарти;

- намаляване броя на осъдителните решения на Европейския съд по правата на човека, и
- Изпълнение на препоръките на ЕК по отношение на съдебната система в досъдебната фаза.

Така формулирани, целите обхващат широк спектър от области, в които съдебната реформа трябва да продължи. Те маркират най-важните елементи на демократичното общество, опериращо в среда на сигурност и справедливост, а именно – прозрачност на правораздаването, равен достъп до правосъдие, достигане на европейските стандарти. Въпреки това, хоризонтът в разписаните под всяка една от целите мерки е доста стеснен. Прави впечатление, че те са разгърнати основно в посока подобряване работата в областта на наказателното правораздаване. Тази тенденция не е случайна. От известно време насам се тиражира виждането, че усилията в областта на съдебната реформа трябва да се концентрират преимуществено върху реформата в наказателното право и процес. Голяма част от предизборното говорене на болшинството политически партии, беше насочено към справяне с организираната престъпност и корупцията на всички нива на съдебната система. Причина за обличането на съдебната реформа единствено и само в ризата на наказателното право се корени до голяма степен и в редовните доклади на ЕК по механизма за сътрудничество и оценка. Основните критики, включително и в последния доклад от юли 2009 г.², традиционно са насочени към липсата на цялостна и адекватна наказателна политика, невъзможност за справяне с недостатъците в досъдебната фаза на наказателния процес и прекаления формализъм на съдебната процедура по наказателни дела. Изместването на фокуса на съдебната реформа изцяло върху наказателното право не изглежда логичен, на фона на факта, че по-голямата част от делата в страната (почти 2/3) са гражданско-правни, засягат директно икономическите условия и стокооборота в страната и проблемите при тях също стоят с особена острота. Предложената от новото правителство Програма навежда на извода, че приоритетите заложили в нея са до голяма степен диктувани от фактори, които биха могли да се определят като “външни” за страната. Тяхното значение не трябва да се омаловажава,

---

² Вж. заключенията от Доклада на <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0402:FIN:BG:PDF>

но изготвянето на дългосрочна програма за управление предполага на първо място оценка на вътрешните нужди на обществото, респективно на системата и тяхното реално закрепване в пътната карта на правителството за следващите четири години. Принципно стълбове като равен достъп до правосъдие, достигане на европейски стандарти в правораздаването и гарантиране на обществото на бърз, ефективен и справедлив процес, не се реализират единствено и само с промени и мерки в наказателното право.

Осигуряване на бързина, качество и прозрачност на правораздаването

Мерките свързани с тази цел са насочени предимно към законодателни промени. Предвиждат се създаване на нов Наказателен кодекс; разработване на промени в Наказателно-процесуалния кодекс, Закона за специалните разузнавателни средства и Закона за съдебната власт. Положителен елемент е мярката насочена към осъществяването на мониторинг и контрол за качеството на досъдебното производство. Ефектът от изпълнението на тази мярка ще бъде още по-въздействащ ако нейният обхват бъде разширен и покрие гражданското и административното правораздаване.

Осигуряване на равен достъп до правосъдие и достигане на европейските стандарти

Концентрацията тук е върху подобряване качеството на правната помощ и усъвършенстване на нормативната уредба за нейното предоставяне. Като отделна мярка е разписано популяризирането на правната помощ, което е от изключително важно значение, тъй като все още голяма част от населението не е запознато с възможностите за правна помощ и липсата на тази информация автоматично води до ограничаване на достъпа до правосъдие за тези граждани. Наред с разширяване на кръга от лица, които имат право да бъдат директни бенефициенти на правната помощ, усилия трябва да бъдат насочени и в посока разширяване на възможните начини за предоставяне на правна помощ. Способи като алтернативните методи за

разрешаване на спорове (напр. процедура по медиация), правните клиници към юридическите факултети и други, могат да бъдат удачно включени в системата за предоставяне на правна помощ. По този начин ще бъдат запълнени два важни празноти в системата – недостиг на капацитет откъм човешки ресурс за задоволяване на нуждата от правна помощ и недостиг от гледна точка на начини за предоставяне на правна помощ. Преодоляването на тези дефицити минава през законодателни промени, чието приемане ще даде допълнителна добавена стойност в областта на правната помощ и достъпа до правосъдие.

По отношение на процедурата по медиация като алтернативен способ за решаване на спорове, трябва да се отбележи, че малко е разписано в Приоритет II

„Гарантиране на правовия ред в страната, борба с престъпността и ограничаване на корупцията“. Мерките отнасящи се до медиацията са инкорпорирани в цел: Усъвършенстване на административното обслужване на граждани и юридически лица в системата на министерството на правосъдието. От една страна, това може да се обясни с факта, че МП е институцията, която поддържа Единния регистър на медиаторите и е отговорна за тяхното вписване. От друга страна обаче, удачното място на мерки свързани с популяризирането на процедурата по медиация и изграждането на цялостна държавна политика в тази област, е именно в Приоритет III, в целта за осигуряване на равен достъп до правосъдие. Процедурата по медиация се схваща и като допълнителна услуга, която може да бъде предложена от съда в рамките на висящо съдебно производство, което автоматично разширява достъпа до правосъдие и гарантира такова на много по-широк кръг от граждани.

Намаляване броя на осъдителните решения на Европейския съд по правата на човека

Една от основните причини за високия брой осъдителни решения на Европейския съд по правата на човека срещу България е ниското качество на определени закони в страната, които се конфронтират директно с Европейската конвенция по правата на човека. Постигането на тази цел изисква разработването на цялостна концепция за намаляване на броя на осъдителните решения. Необходимо е провеждането на

емпирични и сравнително-правни анализи, които да проучат в дълбочина законите и да изследват и другите причини за високия брой осъдителни решения, за да предложат конкретни, работещи решения. Важно условие за успешното реализиране на тази цел е участието на представители на структурите на гражданското общество. Неправителственият сектор разполага с голям експертен потенциал в тази област и може да бъде изключително полезен не само на концептуално ниво, но и на чисто практическо равнище свързано с непосредствената реализация на предприетите мерки.

Изпълнение на препоръките на ЕК по отношение на съдебната система и досъдебната фаза

Широката формулировка на тази цел е обвързана и с включването на голям набор от мерки, простиращи се от мониторинг на процесуалните кодекси, прозрачност в работата на ВСС и на Инспектората към него и стигащи до утвърждаване на екипния принцип на работа в досъдебното производство и укрепване на капацитета на Министерство на вътрешните работи във връзка с дейностите по разследването.

Без да изчерпват всички възможни дейности, които могат да произтекат от целта, предвидените мерки правят опит да очертаят основните насоки, в които да се концентрират усилията на всички заинтересовани страни. Личи желанието на авторите на Програмата да групират мерките по институции и теми. Постигнат е частичен успех дотолкова, доколкото може да се види разделение на мерки по отношение на ВСС, Инспектората към ВСС, Националния институт на правосъдието (НИП) и МВР. Въпреки това, четящият остава с впечатлението, че нещо липсва и повечето от мерките „висят“, не са достатъчно пълно формулирани и имат повече декларативен характер. Отчетена е нуждата от подобряване на комуникацията между отделните звена в рамките на съдебната система – съд, прокуратура, следствие като е предвидено създаването на механизъм за организиране на редовни срещи по апелативни съдебни райони. Очакването е, тези срещи да доведат и до преодоляване на противоречивата съдебна

практика. В отделни мерки са уредени предложения за подобряване взаимодействието между прокуратура и разследване в лицето на разследващите полицаи, които са в системата на МВР. Предвидени са и мерки насочени към повишаване на квалификацията на разследващите полицаи.

По своята същност и съдържание Програмата представлява документ с политически характер и като такъв, не предполага наличието на голяма конкретика и дълбочина на изложението по отношение на специфичните мерки под всеки един приоритет. Независимо от това, правителството прави опит да изрази обществено-политическата си визия за начина, по който трябва да протичат реформите в съдебната система в рамките на неговия мандат. Както беше отбелязано в началото, разписаните приоритети и мерки под тях са били продиктувани предимно от препоръките на ЕК залегнали в редовните доклади по Механизма за сътрудничество и оценка. Не е отчетен в достатъчна степен интереса на отделните заинтересовани страни – съд, прокуратура, гражданско общество. Маркирана е необходимостта от обръщане на системата към крайния потребител, клиента, но това не е въздигнато в самостоятелен приоритет и осигуряването на равен достъп до правосъдие се разглежда единствено и само в контекста на системата на правна помощ.

Нуждата от продължаване на реформата в съдебната система е безспорна. В условията на пълноправно членство на България в ЕС, сериозно внимание трябва да бъде обърнато на механизмите, чрез които тя ще бъде осъществявана и динамиката между отделните елементи на системата. Несъмнено повече усилия трябва да бъдат насочени и към взаимодействието между отделните гилдии в магистратурата, както и между магистрати, министерство на правосъдието, неправителствен сектор и граждани. Праволинейната Програма на правителството за европейско развитие на България, макар и само в 4 цели, очертава посоката, в която реформата трябва да продължи. От тук нататък, остава Министерство на правосъдието и ВСС да разчетат посланията залегнали в нея и да ги инкорпорират в очакваната от всички Стратегия за продължаване на реформата в съдебната система.